

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА
КОНСТАНТИНА ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

I Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія

Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство
11 травня 2021 року

Матеріали I Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія / за заг. ред. О. О. Маленко.
Харків – Шумен : ХІФТ, 2021. 344 с.

Рекомендувала до друку вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 5 від 2 червня 2021 року)

ISBN 978-966-1630-51-1

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Редакційна колегія:

Маленко О. О., докт. філол. наук, проф.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Корнієнко С. І., канд. філол. наук, доц., докторант; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Умрихін Л. В., канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Радчук О.В., докт. філол. наук, доцент, професор кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов; ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
Сюта Г. М., докт. філол. наук, ст. наук. співроб. відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики; Інститут української мови НАН України.

У «Матеріалах» уміщено доповіді українських, болгарських, молдовських мовознавців, літературознавців, істориків, педагогів-методистів, філософів, мистецтвознавців, які взяли участь у I Міжнародній славістичній конференції, присвяченій пам'яті святих Кирила й Мефодія, що відбулася в Харкові 11 травня 2011 року. Питання наукового обговорення висвітлюють основні напрями сучасних досліджень у філології, історії, дидактиці, філософії освіти.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, учителів.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

© Автори доповідей, 2021
© Дизайн Т. Лисиченко, 2021

Петрова Озель Лілія

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БОЛГАРСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(ЗА РОМАНОМ ВОЛОДИМИРА МАЛИКА
«ТАЄМНИЙ ПОСОЛ») 148

Піддубна Вікторія

ЛЕКСИЧНІ ПОЛОНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:
ХРОНОЛОГІЧНИЙ І СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ 154

Полозова Олена

ПРОЯВИ ЯКІСНОЇ АСИМЕТРІЇ НА РІВНІ
СКЛАДНОСУРЯДНИХ РОЗДІЛОВИХ РЕЧЕНЬ 159

Поповський Анатолій

СЛОВ'ЯНСЬКІ ПРОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ У ФОРМУВАННІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ
НА ПІВДНІ В ХІХ–ХХІ ст. 164

Руденко Світлана

НОМІНАЦІЇ ХЛІБНИХ ОЗДОБ ЯК ВИЯВ
МОВНОЇ МЕРОНІМІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ 173

Рябокінь Наталія

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛОМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 181

Скоробогатова Елена

ГЛАГОЛЬНЫЕ И НАРЕЧНЫЕ БИНОМЫ
В РУССКОЙ И УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ:
К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ 187

Соприкіна Вікторія

УТИНАННЯ ЯК СПОСІБ ПСЕВДОНІМОТВОРЕННЯ 192

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
БОЛГАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(ЗА РОМАНОМ ВОЛОДИМИРА МАЛИКА
«ТАЄМНИЙ ПОСОЛ»)**

Петрова Озель Лілія

*кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
liliantukr@ukr.net*

Лінгвостилістичний аспект творчості українських класиків у царині представлення самотності етнонаціональних культур у художніх текстах завжди в центрі науково-дослідницької уваги, що знайшло відображення в розвідках С. Єрмоленко, О. Муромцевої, О. Черемської, Н. Данилюк. Літературно-естетичні параметри романів Володимира Малика опрацьовані в критичних статтях та оглядах М. Ільницького, В. Чумака, І. Дзюби, К. Волинського, А. Мовчун, Н. Шаповал. Лексико-семантична специфіка, оригінальні прийоми й засоби, характерні для художньої манери одного із яскравих представників історичної романістики в українській літературі, потребують більш детальної класифікації, систематизації та ґрунтового аналізу, чим зумовлена актуальність і перспективність проблематики, визначеної в цьому дослідженні.

Мовно-стильове багатство тетралогії Володимира Малика «Таємний посол» представляє широке коло культур (болгарську, українську, турецьку, татарську, польську, російську, австрійську, вірменську) і засвідчує розгалужену лексико-семантичну парадигму засобів, що репрезентують історичну, освітньо-виховну, геополітичну, етнонаціональну специфіку, оригінальність, а також спорідненість і близькість двох слов'янських народів — болгарського та українського.

Серед лінгвостилістичних визначників болгарської національно-ментальної культури вагоме місце посідають власні назви: антропоніми (*Младен, Анка, Ненко, Златка, Момчило Крайчев, Драган, Якуб, воєвода Вилков, Славчо Влахов, Петр Влахов, Ганчо, Кмет Петков*); топоніми та відтопонімні утворення (*Балкани, Сливен, Сливенський округ, Стара Планина, Чернавода, Чернаводська долина, Сині Камені, Бялі скелі, Ямбіль, Аглікіна поляна, Гайдуцька печера, Гайдуцький колодязь, Жеравна, старопланинський край*); лексеми, що репрезентують соціальну стратифікацію болгарського суспільства, специфіку громадської та сімейно-родинної комунікації (*воєвода, другар, міські верховоди, гайдуцький рух, гайдуцькі дружини і чети, побратими-гайдуки, борці за волю Болгарії, помаки*); одиниці, що ідентифікують болгарську духовну й матеріальну культуру (*колиба, вуйчо, майка, юнак, вашенець, мальвазія, парола, кмет, чепкен, зевзек*).

Ім'я одного із героїв роману стає знаком національно-ментальної ідентифікації, тим словом, яке символізує різні етапи не тільки життєвого шляху й долі, а й світосприйняття й світорозуміння, філософії, моралі й духовності персонажа: *Ненко* (ім'я, дане героєві при народженні батьками — ватажком гайдуцького руху воєводою Младеном і його дружиною Анкою); *Сафар-бей* — новопрیدбане іменування, що ототожнювало болгарського хлопчика Ненка, викраденого османським воєначальником Гамідом і вихованого у яничарському корпусі, зі способом життя, вихованням воїна і керівника загонів турецької армії; *Ненко* — ім'я, що знову повернулося через роки й стало тим знаком, що дав початок визволенню героя від духовного поневолення і наверненню до болгарської культури, родини, звичаїв, традицій.

Ім'я належить також до важливих засобів посилення композиційної виразності (*«Отже, Сафар-бей... ні, не Сафар-бей, а Ненко, син воєводи Младена, виступив із законом проти свого батька! Яка несподівана гра долі!»* [Малик 2000, т. 1: с. 194]), надання експресії й динаміки, формування інтриги як провідних ознак пригодницької белетристики, стає семантичним центром, стилістичною домінантою несподіваних сюжетних колізій; навколо нього відбуваються незвичайні події, визначаються долі героїв: *«Треба попередити Младена про небезпеку, а головне про те, що Сафар-бей – це Ненко! Не допустити, щоб син убив батька й матір! Чи, навпаки, сам Сафар-бей загинув од руки Младена чи його воїнів!»* [Малик 2000, т. 1: с. 195].

Одним із лінгвостилістичних прийомів увиразнення художньої панорами твору є представлення історичних подій, пов'язаних із топонімом *Сливен* як центром руху гайдуків, семантична виразність якого посилена розгортанням навколо нього низки імен ватажків: *«Зразу після сумнопам'ятного 1396 року, коли після жорстоких і кровопролитних трирічних боїв роздроблена і знесилена феодальними міжусобицями Болгарія була уярмлена османською Туреччиною, розпочався гайдуцький рух. І Сливен дав йому найвизначніших ватажків — Богдана-воєводу, Тимануша-воєводу, Страшила-воєводу, Стояна-воєводу і багатьох інших воєвод, байрактарів та гайдуків, котрих народ упродовж віків прославляв у своїх піснях»* [Малик 2000, т. 1: с. 195].

Назви традицій і звичаїв, зокрема свят календарно-обрядового циклу (*Юрійів день, Хрестів день*), ритуальних дій, що ілюструють досвід дружби, побратимства, присяги, клятви, військових і бойових настанов гайдуків, репрезентують специфіку болгарського національно-визвольного руху, а також виявляють подібність та аналогії до способу світосприйняття й філософії

українського козацтва: *«Гайдуцький рух носив також сезонний характер. Як правило, дружини і чети збиралися на Юрійів день, у травні, -- гайдуки давали перед воєводою і товариством клятву на вірність, приймали урочисту присягу і після цього починали бойові дії. А розпускалися у вересні, на Хрестів день. Тоді більшість із них розходилися хто куди – хто додому, хто до вірних друзів, ятаків, які допомагали їм у всьому, а дехто навіть у Стамбул, де переховувався зиму серед збіднілого міського люду — ремісників, дрібних торговців та волоцюг. І тільки найбільш завзяті й найвідоміші, котрим небезпечно було з'являтися в людних місцях, залишалися в станах, де жили до весни, зберігаючи зброю, порох, одяг та інші припаси»* [Малик 2000, т. 1: с. 198].

Культурно-естетичні цінності болгарського етносу постають також у портретних та пейзажних характеристиках, зокрема через ареали лексики, що характеризує особистість героя, природно-географічні координати, його локалізацію, побутове оточення, специфіку духовного й матеріального ландшафту: *«За час перебування в гайдуцькому стані, у віддаленому, дикому закутку Старої Планини, Златка близько зійшлася з Марійкою, яка стала дружиною Драгана. Від неї швидко перейняла звичаї балканджіїв, уміння вести нехитре гайдуцьке домашнє господарство, цілий ряд словечок, характерних для мови горців. Батько кожного дня навчав доньку стріляти з пістоля, битися на шаблях та їздити верхи на конях. Старий воєвода вважав, що не може його дочка, живучи серед повстанців, не навчитись того, що уміють вони»* [Малик 2000, т. 1: с. 258].

Стриманий, зважений, реалістичний погляд на життя, невибагливість, майже аскетичний побут, репрезентований лексикою, що представляє духовну й матеріальну культуру (*«Тепер при ранковому освітленні, Арсен побачив і втому, що просвічувала в чорних очах воєводи, і сітку*

*дрібних зморщок попід очима, і сиві скроні. На вигляд йому років п'ятдесят. Одягнений невибагливо, але зі смаком. Чорний сукняний чепкен щільно облягає міцні плечі. За широким шкіряним поясом два пістолі, а при боці – багато оздоблена шабля» [Малик 2000, т. 1: с. 161]), визначає простоту й щирість вдачі представників болгарського етносу, формує уявлення про специфіку морально-етичних принципів, ґрунтованих на відданості ідеї, національно-патріотичній спрямованості світогляду героїв («*Десь там, на полонинах, у зелених долинах, серед лісів, гуляють його побратими-гайдуки, борці за волю Болгарії... До них, до них рветься серце старого воєводи!*») [Малик 2000, т. 1: с. 318]).*

Мовотворчість Володимира Малика засвідчує запозичення лексики тюркського походження, назви іноетнічних реалій (*ахчійка* — кухарка; *чорба* — юшка, суп; *байрактар* — прапороносець; *ятак* — товариш, який не брав безпосередню участь у гайдуцькому русі, але поділяв погляди, співчував, допомагав), що увійшли до кола загальноновживаних назв матеріальної культури болгарського етносу.

Як засвідчує аналіз лексико-семантичного та лінгвостилістичного потенціалу, болгарська культура в романі Володимира Малика «Таємний посол», постає як оригінальна, самобутня, а також має чимало подібних рис з іншими, зокрема українською; елементи традицій і звичаїв легко засвоюються представниками обох народів, взаємозбагачують та доповнюють оригінальні духовні й матеріальні цінності народів. Лінгвостилістичні засоби, що представляють етнокультурну спадщину болгар, стали вагомим складником художньо-літературного дискурсу Володимира Малика та його історико-пригодницької тетралогії.

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2016.
2. Влахова-Ангелова В. Исследовательские горизонты болгарской ономастики. *Вопросы ономастики*. 2015. 1 (18). С. 216–222.
3. Єрмоленко С. Мовно-естетичні знаки національної культури. *Нариси з української словесності*. Київ : Довіра. 1999. С. 358–368.
4. Колесник В.О. Відтопонімні прізвища болгар півдня України. *Слов'янський збірник. Проблеми слов'янської ономастики*. Одеса, 2010. № 23. С. 17–30.
5. Лучик В. Слов'янська ономастика: стан і перспективи. *Наукові записки НЗ ТНПУ*. Випуск 1 (27). 2017. С. 210 – 212.
6. Малик В. Таємний посол. Харків – Київ : Євроекспрес, 2000. Т. 1.
7. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія. 2012.
8. Підвойний Володимир. Ономастичні дослідження у турецькому мовознавстві. *Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Східні мотиви та література*. 2011. Вип. 17. С. 33–38.
9. Черемська О.С. Національно-культурний компонент онімного простору української народної казки. *Вісник Харківського національного уні-верситету імені В.Н.Каразіна*. Серія: Філологія. 2017. Вип. 76. С. 383–387.